

НАСЛІДКИ ЯК ОБ'ЄКТИВНА ОЗНАКА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ОХОРОНИ ВОД (СТ. 242 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

*Берднік І.В., кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та правосуддя
Чернігівський національний технологічний університет
м. Чернігів, Україна*

Аналізуючи диспозицію ч.1 ст. 242 Кримінального кодексу (далі - КК) України, слід зазначити, що суспільно-небезпечними наслідками порушення правил охорони вод (водних об'єктів) є: забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміна їхніх природних властивостей або виснаження водних джерел.

Відповідно до диспозиції ст. 242 КК України кримінальна відповідальність настає у випадку, якщо порушення правил охорони вод (водних об'єктів) спричинило забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміну їхніх природних властивостей, або виснаження водних джерел і створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля [1, с. 133]. Отже, для розкриття теми даної роботи варто зупинитися на з'ясуванні суті та змісту таких понять, як «забруднення» та «виснаження».

Як зазначають окремі дослідники, в юридичній літературі недостатньо розроблені питання, що стосуються сутності та ознак поняття «забруднення водних об'єктів», зокрема, відсутня єдина думка про зміст поняття «забруднення водних об'єктів» як такого. Тому, на нашу думку, для деталізації означеної категорії необхідно проаналізувати її доктринальні бачення.

Найперше, вважаємо доцільним звернутися до Водного кодексу України, який дає загальне визначення поняттю «забрудненням вод», а саме надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин [2]. Досить ґрунтовно досліджує названу категорію І. В. Барчук, який на основі аналізу вже існуючих тлумачень, дає авторську дефініцію «забруднення вод», причому виводить її в

контексті вдосконалення чинного КК України. Так, він керується поглядами Є. С. Тарханова та І. О. Рощина, які зазначають, що з правової точки зору найістотнішим у понятті «забруднення» є не стільки сам факт уведення в водне середовище забруднених речовин, скільки заподіяна цим шкода (інакше будь-який викид, навіть незначний, слід було б кваліфікувати як «забруднення»). На підставі викладеного, вчений пропонує два визначення забруднення водних об'єктів: загальне та кримінально-правове. Під забрудненням вод, у юридичному аспекті, необхідно розуміти як зміни складу і властивостей води, так і процес надходження до неї сторонніх предметів, мікроорганізмів понад встановлені нормативи і вимоги до якості води. Під кримінально-правовим забрудненням водних об'єктів у рамках ст. 242 КК України, слід розуміти умисне або необережне, заборонене кримінальним законодавством діяння (дія чи бездіяльність суб'єкта), що полягає у забрудненні водних об'єктів, яке призводить до модифікації фізичних, хімічних чи біологічних властивостей складу вод, до загибелі людей або їх захворюваності, масової загибелі об'єктів тваринного світу, або до інших тяжких наслідків, або створює небезпеку для життя й здоров'я людей чи навколишнього природного середовища, або виснаження водних джерел [3, с. 159]. Погоджуємося, що сформульоване І. В. Барчуком поняття має не тільки теоретичне, а й суто практичне значення для кваліфікації такого діяння.

Окрім названого в юридичній літературі існують також наступні тлумачення «забруднення водних об'єктів»:

1) надходження до водних об'єктів забруднюючої речовини, розчинів, які привносяться у такі водойми у результаті господарської діяльності людини (відходів, викидів, напівфабрикатів, неочищених стічних вод);

2) скидання або надходження іншим способом у водні об'єкти засобів, а також утворення в них речовин, що погіршують якість поверхневих і підземних вод, обмежують їх використання чи негативно впливають на стан дна і берегів водних об'єктів;

3) скидання, вилив або інше надходження до водних об'єктів шкідливих речовин, а також утворення в них шкідливих речовин (одержаних додатково до

їх природного стану домішок), що значно погіршує природний стан та ускладнює використання вод, створює небезпеку для життя і здоров'я людей, а також для тваринного й рослинного світу, довкілля [4, с. 51].

Як наголошують науковці, для кваліфікації діяння за ст. 242 КК України несуттєво, чи встановлено щодо забруднюючих речовин гранично допустимі концентрації. Так, у науці забруднюючою речовиною традиційно вважається речовина, яка привноситься у водний об'єкт в результаті господарської діяльності людини і спричиняє погіршення якості (природних властивостей) води.

Забруднення вод може бути хімічним, фізичним, радіоактивним, біологічним чи тепловим [5, с. 60]. Найнебезпечнішими є забруднення вод хвороботворними мікроорганізмами, що можуть надходити у воду з полів фільтрації, скотних дворів, вигрібних ям тощо. При тепловому забрудненні води відбуваються скидання до водних об'єктів чистої, але надто теплої води (зміна фізичних показників), що може привести до масової загибелі риби.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що суспільна небезпека забруднення водних об'єктів як наслідку порушення правил охорони вод визначається, по-перше, посяганням на встановлений порядок збереження, використання, відтворення та охорони вод (водних об'єктів) від забруднення, негативної зміни їхніх природних властивостей та виснаження, по-друге, прямим зв'язком з іншими протиправними діями, які самі по собі є тяжкими злочинами; по-третє, значною шкідливістю, тяжкими наслідками.

Іншим наслідком порушення правил охорони вод є виснаження водних джерел. Під виснаженням водних джерел в контексті ч.1 ст. 242 КК України розуміють стійке скорочення водних запасів і погіршення якості водних джерел, що створило небезпеку настання наслідків, які могли б настати [4, с. 53]. Отже, до ознак, які характеризують даний наслідок слід віднести такі: 1) має стійкий характер; 2) є результатом людської діяльності; 3) створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

Близьким до названого є також тлумачення «виснаження», наведене В. В. Локтіоною, яка визнає таким стійке, тобто таке, що не може бути подолане

природним шляхом, скорочення запасів і погіршення якості вод, втрата ними здатності до самоочищення. Виснаження, на її думку, характеризується незворотним зменшенням мінімально допустимого стоку вод, результатом якого є їх повна або часткова непридатність для певних видів водокористування [5, с. 61]. Як стверджує В. К. Матвійчук до виснаження призводять такі діяння: 1) розорювання поверхні водоскиду; 2) вирубування водоохоронних лісів; 3) надмірне знищення боліт; 4) забори води у розмірах, що перевищують природне поновлення; 5) безсистемне розташування водозабірних свердловин; 6) неправильний вантаж водних джерел; 7) відсутність обладнання, що закриває самовиливні підземні води; 8) гідротехнічне та гідромеліоративне будівництво; 9) гірничовидобувна діяльність і т. п. [4, с. 60].

На підставі викладеного, можна також наголосити, що склад злочину, передбаченого ст. 242 КК України, є неповним через відсутність такого діяння, як виснаження водних об'єктів щодо всіх водних об'єктів, крім самих водних джерел.

Загальноприйнятою в науці є теза про охоплення поняття «порушення правил охорони вод» і засмічення вод, тобто привнесення у водні об'єкти сторонніх, як правило, нерозчинних предметів і матеріалів (виробничих і побутових відходів), що шкідливо впливають на стан вод [2]. Під засміченням водних об'єктів, на думку І. В. Барчука, слід розуміти – їхнє насичення такими речовинами у твердому, рідкому та газоподібному стані, коли вони у кількісному відношенні перевищують встановлені норми, що призводить до зміни їх властивостей та складу [3, с. 161].

Наголосимо, що законодавці більшості держав колишнього СНД не врахували такого діяння, як засмічення водних об'єктів, вважаючи його несуттєвим порівняно з двома іншими, описаними вище поняттями.

На підставі викладеного доходимо висновку, що таке діяння, як засмічення, має повноправну основу свого самостійного існування і законодавчого закріплення. Однак, засмічення вод може утворювати склад розглядуваного злочину за умови, що воно викликало зміну природних властивостей вод або виснаження водних ресурсів.

Зазначимо, що забруднення водних об'єктів, так само як і виснаження, може бути вчинене різноманітними прийомами і методами. У законодавстві відсутнє посилання на спосіб не тому, що він відсутній як такий, а тому, що для кваліфікації діяння це не має значення, та й описати всі способи забруднення, виснаження та засмічення в рамках закону неможливо через велику їхню різноманітність і багатоплановість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник П. В. Кримінально-правова охорона питної води в Україні / П. В. Мельник // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2012. № 6. С. 133-138. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2012_6_22
2. Водний кодекс України: Закон від 06.06.1995 № 213/95-ВР // Верховна Рада України / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр/paran23#n23>
3. Барчук І. В. Особливості кримінально-правової відповідальності за забруднення водних об'єктів / І. В. Барчук // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2009. Вип. 21. С. 159-163. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2009_21_25
4. Матвійчук В. К. Об'єктивна сторона злочину порушення правил охорони вод: теоретичні і прикладні проблеми / В. К. Матвійчук // Юридична наука. 2016. № 6. С. 51-87. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2016_6_7
5. Локтіонова В. В. Вплив дефініції «забруднення» на дію норми в злочинах проти довкілля / В. В. Локтіонова // Право та державне управління. 2015. № 3. С. 60-63. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ptdu_2015_3_15